

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

REGINA VILČINSKIENĖ

Studijų programos *Lietuvių filologija*
(specializacija – ryšiai su visuomene)

V kurso studentė

KAMIENĄ *lietuv*- TURINTYS DARINIAI

Baigiamasis bakalauro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Šiauliai, 2011

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

TVIRTINU

Katedros vedėja

Lekt. dr. Ona Laima Gudžinevičiūtė

Data

KAMIENĄ *lietuv*- TURINTYS DARINIAI

Baigiamasis bakalauro darbas

Darbo autorius

Regina Vilčinskienė

Data

Darbo vadovė

doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Data

Recenzentas

.....

Data

Šiauliai, 2011

TURINYS

IVADAS.....	4
1. KAMIENO <i>lietuv</i> - KILMĖ.....	6
2. ŽODŽIŲ DARYBOS SAMPRATA.....	9
2.1. Darybinė reikšmė.....	10
2.2. Žodžių darybos tipas ir būdai.....	11
2.3. Daiktavardžių daryba.....	12
2.4. Būdvardžių daryba.....	13
2.5. Veiksmažodžių daryba.....	14
3. KAMIENĄ <i>lietuv</i> - TURINČIŲ ŽODŽIŲ DARYBINĖ ANALIZĖ.....	16
3.1. Dariniai iš daiktavardžio <i>Lietuva</i>	18
3.1.1. Daiktavardžiai.....	18
3.1.2. Būdvardžiai.....	19
3.1.3. Veiksmažodžiai.....	19
3.2. Dariniai iš daiktavardžio <i>lietuv</i> <i>is</i> , <i>-ė</i>	19
3.2.1. Daiktavardžiai.....	21
3.2.2. Tolesnės darybos pakopos dariniai.....	23
3.2.3. Būdvardžiai.....	24
3.2.4. Tolesnės darybos pakopos dariniai.....	25
3.2.5. Veiksmažodžiai.....	26
3.2.6. Tolesnės darybos pakopos dariniai.....	28
IŠVADOS.....	30
SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS.....	31
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	32
SANTRAUKA.....	34

ĮVADAS

Lietuvos vardas pirmą kartą buvo paminėtas pasaulio rašytiniuose šaltiniuose 1009 metais.

Lietuvių kalbos žodyne (elektroninis variantas, toliau – LKŽe) žodžio *Lietuva* reikšmės nėra. *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – DŽ) vietovardžio *Lietuva* reikšmė ‘valstybė prie Baltijos jūros rytinių krantų’. *Vietovardžių žodyne* (toliau – VŽe) pateikta, kad vietovardis *Lietuva* yra *valstybė*.

Lietuvių kalba yra pakankamai turtinga savų žodžių. Nusistovėjusią kalbą keičia įvairūs žodžių darybos būdai, kuriais sudaromi nauji žodžiai. „Gera padaryti nauji žodžiai atrodo visai įprastai, neretai nė neįjuntama, kad tai naujadarai“ (Keinys, 1999, 10). Tiksliai ir tinkamai naudojant žodžių darybos priemones, sudaromos vilkstinės giminiškų, lengvai kalbos vartotojams suprantamų žodžių (Keinys, 1999, 10). Esmingiausias ir normaliomis kalbos raidos sąlygomis našiausias leksikos papildymo ir atnaujinimo būdas yra žodžių sudarymas iš jau esamų kitų žodžių (Urbutis, 1978, 28–29).

Žodžiai, kurie buvo išrinkti iš LKŽe, formaliai ir semantiškai remiasi žodžiais, turinčiais kamieną *lietuv-*. Jie suklasifikuoti kategorinėmis klasėmis (kalbos dalimis). Manoma, kad visi žodžiai, turintys kamieną *lietuv-*, sudaro nemažą darybinį lauką, o iš jo sudaryti dariniai tarpusavyje susiję įvairiais darybiniais santykiais. Lietuvių kalboje bendrašakniai dariniai neretai įeina į darybinių sinonimų eiles (toliau – DS)¹, o kai kurie dariniai laikytini darybiniais variantais (toliau – DV)². Leksinės reikšmės tapatumas arba panašumas leidžia kai kuriuos darinius laikyti leksiniais sinonimais. Darinių leksinės reikšmės pateikiamos iš LKŽe, pavyzdžiai iš LKŽe, G³ ir T⁴.

Šio tyrimo **objektas** – LKŽe rasti kamieną *lietuv-* turintys žodžiai.

Darbo **tikslas** – ištirti kamieną *lietuv-* turinčių darinių darybos ypatumus.

Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami tokie **uždaviniai**:

1. Aptarti kamieno *lietuv-* kilmę;

¹ Darybiniai sinonimai (DS) yra bendrašakniai skirtingus darybos afiksus, tokią pat darybinę reikšmę bei tapačią / panašią leksinę reikšmę turintys dariniai (žr. Vaskelienė 2000; Župerka 1997, 37–39).

² Darybiniai variantai (DV) yra iš to paties pamatinio žodžio su tuo pačiu darybos formantu sudaryti dariniai, besiskiriantys šalutine darybos priemone – šaknies balsiu ar priebalsiu, priešdėlio variavimu, jungiamuoju balsiu ir pan. (žr. Vaskelienė 2000; Župerka 1983; 1997).

³ G – paieškos sistema Google. Prieiga per internetą: <www.google.lt>.

⁴ T – Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. Prieiga per internetą: <http://tekstynas.vdu.lt/menu?page=advanced>>.

2. Aptarti pagrindines žodžių darybos sąvokas;
3. Išrinkti iš LKŽe visus žodžius, turinčius kamieną *lietuv-*;
4. Atrinkti darinius ir juos suklasifikuoti;
5. Atlikti žodžių, išrinktų iš LKŽe ir turinčių kamieną *lietuv-*, darybinę analizę.

Surinkti žodžiai iš LKŽe tiriami *aprašomuoju analitiniu* metodu, dariniai analizuoti taikant *šiulaikinės darybinės analizės* metodus, aptariant darybinius sinonimus taikomas *substitucijos*⁵ metodas.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, sutrumpinimų sąrašas, šaltinių ir literatūros sąrašas ir santrauka. Pirmame skyriuje pateikiama informacija apie kamieno *lietuv-* kilmę. Antrame skyriuje teoriškai pagrįsta žodžių darybos samprata. Trečiame skyriuje nagrinėjama kamieną *lietuv-* turinčių žodžių darybos ypatumai.

⁵ *Substitucija* yra vieno kalbos elemento pakeitimas kitu be įtakos turiniui (*Kalbotyros terminų žodynas* 1990, 193).

1. KAMIENO *lietuv*- KILMĖ

„Pirmasis Lietuvos vardo paminėjimas istoriniuose šaltiniuose buvo susijęs su krikščionybės artėjimu prie Lietuvos“ (Zinkevičius, 2009, 116). Krikščionybė šalyje buvo pasiekta iš Rytų – nuo Bizantijos imperijos per rytinius slavus ir iš Vakarų – nuo Romos ir kitų svarbiųjų Vakarų kultūros centrų per vokiečius ir lenkus. Rytinė krikščionybės banga Lietuvą pasiekė šimtmečiu ankščiau nei vakarinė krikščionybės banga, ankščiau XI a. Tai rodo seniausi lietuviški bažnytiniai terminai, pavyzdžiui: *bažnyčia*, *gavėnia*, *krikštas*, *Kūčios*, krikščioniškų švenčių pavadinimai *Kalėdos*, *Velykos*, krikštavardžiai *Povilas* ir kiti, gauti, be jokio abejojimo, iš rytinių slavų prieš oficialųjį Lietuvos krikštą, apie X–XII a. Slavų ir lietuvių kontaktai buvo pradėti prieš pačių slavų krikštą. Tai matoma iš slaviško Lietuvos vardo *Litva*, turinčio balsį *i*, kilusį iš baltų dvibalsio *ei* (vėlesnio *ie*). Tačiau istoriniuose šaltiniuose Lietuvos vardas pradėtas minėti krikščionybei artėjant prie Lietuvos iš Vakarų (Zinkevičius, 2009, 119) (žr. 1 pav.).

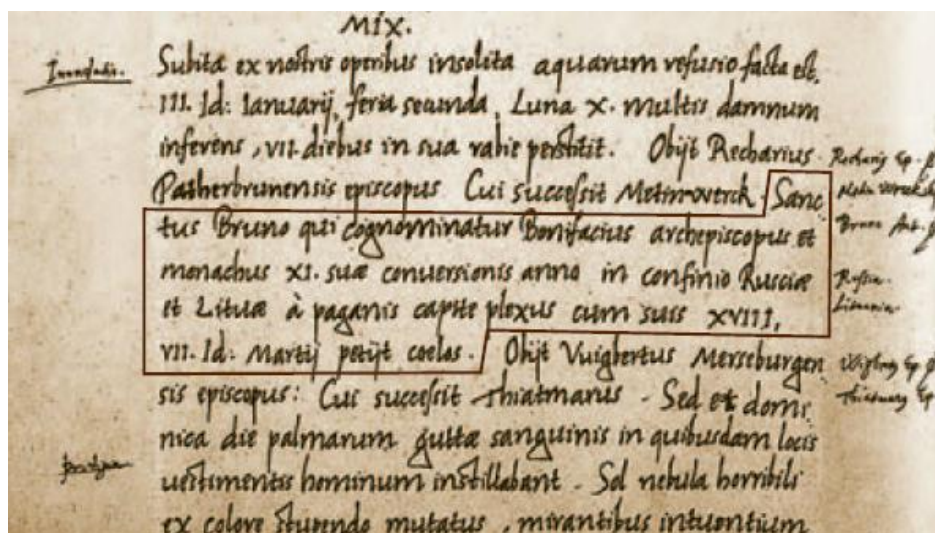
1 pav. Lietuva Europoje 1009 m.

Tai seniausias Lietuvos vardo paminėjimas istoriniuose šaltiniuose, kurio tūkstantmetis buvo švenčiamas 2009-aisiais metais. Šis paminėjimas yra maždaug 30 metų ankstesnis už pirmąją žinią apie Lietuvą Rusijos metraščiuose (1040 m.).

„Lotyniškai rašytuose šaltiniuose Lietuvos vardas, turintis šaknį *Lit-*, ankščiau paminėtas Kvedlinburgo vienuolyno analuose (*Annales Quedlinburgenses*), kuriuose įrašyta, kad 1009 m. Lietuvos (vns. klm. *Lituae*) pasienyje buvo nužudytas misijoms į pagonių žemes vykęs arkivyskupas Brunonas Bonifacas, vėliau paskelbtas šventuoju. Taigi paminėjimas buvo susijęs

su Vakarų krikščionybės artėjimu prie Lietuvos“ (Zinkevičius, 2010, 22).

XI a. pr. vokiečių rašytiniame šaltinyje – Kvedlinburgo vienuolyno analuose yra lotyniškas įrašas: „1009 m. šventasis Brunonas, kuris vadinamas Bonifacijumi, arkivyskupas ir vienuolis, antraisiais savo atsivertimo metais, Rusios (gal Prūsijos?) ir Lietuvos (vns. klm. *Lituae*) pasienyje, pagonių trenktas į galvą, su 18 saviškių vasario 23 d. nukeliavo į dangų“ (Bumblauskas, 2009, 12–13). Šioje citatoje pirmą kartą buvo parašytas Lietuvos vardas (žr. 2 pav.).

2 pav. Kvedlinburgo analai. XVI a. nuorašas

1009 m. į Lietuvą buvo atvykęs krikščionybės skleidėjas vienuolis saksų grafo sūnus Brunonas Kverfurtietis (apie 974–1009 m.), kuris apkrikštijo Lietuvos karalių Netimerą, paskui buvo nužudytas ir vėliau kanonizuotas. Kartu su šiuo įvykiu buvo paminėtas ir Lietuvos vardas, kuris turi slavišką formą *Litva* (lotyniškai anuomet buvo rašoma *Litua*, raidė *u* žymi priebalsį *v*), lotyniška vienaskaitos kilmininko forma parašyta *Lituae*. Manoma, įrašytoją šis vardas pasiekė iš slavų, kuriems Lietuva jau seniai buvo gerai žinoma (Zinkevičius, 2009, 123). Iki šiol vyravo K. Kuzavinio pateikta populiariausia versija, kad Lietuvos vardas yra vandenvardinės kilmės – nuo nedidelio 11 km ilgio upelio Lietaukos, įtekančio į Nėrį netoli Kernavės, vardo⁶. Lietaukos upelis tekėjęs Lietuvos žemės link, pavadinimą turėjo gauti nuo Žemės vardo, o ne atvirkščiai. Šie argumentai nuginčia paplitusią versiją, bet negali paaiškinti Lietuvos vardo kilmės. „Mokslininkai, remdamiesi prielaida, kad Lietuvos vardas turi būti išvestas iš etnonimo „lietuvīs“, atkreipė dėmesį į vietovardžius su šaknimis „leit-“ bei „liet-“ už Lietuvos ribų“ (Bumblauskas, 2009, 22–23). Manoma, kad Lietuvos kunigaikščių (Vytauto, Gedimino, o gal ir Mindaugo) valdymo metais valstybės pakraščiuose, žemaičių ir rusų, bet ne lietuvių, gyvenamose teritorijose turėjo būti apgyvendinti žmonės iš Lietuvos, kurie aplinkinių buvo

⁶ http://www.lietuvas.org/istorija/pamokos/Lietuvos_vardas.pdf

vadinami leičiais (latviai iki šiol vadina lietuvius „leičiais“), o gal ir liečiais. Tačiau iš kur kilęs šis žmonių pavadinimas, nėra aišku iki šiol (Bumblauskas, 2009, 22–23).

„Lietuvos vardas istorijos šaltiniuose ir kalbinėje tradicijoje turi tris atmainas: su šaknimis *liet-* lietuviškoji tradicija), *lit-* (slavų tradicija) ir *leit-* (latvių tradicija)“ (Zinkevičius, 2009, 119). Lietuviškosios tradicijos šaknis *liet-* randama seniausiuose vokiečių (Lettowen) ir lotynų (Lethovia, var. Lettovia, Lettavia ir kt.) kalbomis rašytuose šaltiniuose. Manoma, kad šiai tradicijai priklauso ir estų vartojamas Lietuvos pavadinimas *Leedu* arba *Leedumaa* (maa ‘kraštas, šalis’) (Zinkevičius, 2009, 120).

Slavų tradicijos seniausia užfiksuota forma laikoma Rusios metraščių *Литѣва*, vartota greta trumpesnės *Литва* (Zinkevičius, 2009, 120). „Tai slaviškas lietuviškos formos **Lietuva* < **Letuva* atliepinys su *i* vietoj *ie* < *e* (iš balt. *ei*), rodantis labai seną etnonimo kilmę“ (Zinkevičius, 2009, 120).

Seną vardą rodo ir latvių vartojamas mūsų tautovardis *leitis* ‘lietuvis’. Latviai lietuvi seniai vadino *leitis*, dgs. *leiši*, bet Lietuvą – *Lietuva* (Zinkevičius, 2009, 116–119). „Latvių forma *leitis*, dgs. *leišos* ‘Lietuvoje, pas lietuvius’ turi šaknies dvibalsį *ei*“ (Zinkevičius, 2009, 120).

Visų trijų tradicijų Lietuvos vardo (su šaknies *ie*, *i*, *ei*) pirmapradis šaltinis yra lietuvių forma **Lietuva* < **Letuva* (iš **Leituva*), iš kurios nesunkiai išvedamos visos kitos formos, vartojamos įvairiose kalbose. Atvirkščiai jų išvesti – iš slavų į lietuvių neįmanoma, kadangi slavų balsis *i* negali virsti lietuvių dvibalsiu *ie*⁷.

⁷ http://www.lietuvos.org/istorija/pamokos/Lietuvos_vardas.pdf

2. ŽODŽIŲ DARYBOS SAMPRATA

Kalbos žodynas yra nuolat plečiamas, atnaujinamas, kadangi vieni žodžiai pasensta, išeina iš vartosenos, atsiranda vis naujų žodžių. Žodynas kinta, keičiantis žmonių gyvenimui ir kasdieniui žodžių vartosenai. Naujai pasirodęs žodis vadinamas naujažodžiu arba neologizmu (Urbutis, 1978, 28). Tačiau naujadarų kiekvienas naujažodis negali būti. Tam įtakos turi išorinis ar vidinis kalbos poreikis turėti naują žodį (Urbutis, 1978, 28). Žodžių skolinimas – vienas iš išorinių kalbos poreikių, naujų žodžių atsiradimui. Skoliniai⁸, paprastai fonetiškai ir morfologiškai, adaptuojasi ir prisitaiko prie savo kalbos (Urbutis, 1978, 28). Dabartinėje lietuvių kalboje skoliniai vartojami įvairioms materialinio ir dvasinio pasaulio sąvokoms žymėti. Iš lietuvių kalboje vartojamo seno skolinio *bulvė* yra padaryti žodžiai *bulvytė*, *bulvelė*, *bulvinis*, -*ė*, *bulviasodė*, *bulviakasė*, *bulviakasis*, *bulvienė* ir kt.

Dar naujų žodžių susidaro *semantiniu* žodžių turtinimo būdu. Šiuo būdu dažniausiai atsiranda tik naujų žodžio reikšmių, o naujų žodžių retai ir tie patys rutuliojasi ilgai (Urbutis, 1978, 28).

„Žodžių daryba yra ne tik žodžių darymo sistema, bet ir žodžių darymo mokslas“ (Keinys, 1999, 11), tiriantis, kaip vartojamieji žodžiai yra padaryti, t. y. nustatoma, ar žodis yra padarytas, jei padarytas, tai kaip? Nauji žodžiai susidaro iš jau turimų žodžių, pridėdant žodžių dalis – afiksus: priesagas, galūnes ir priešdėlius (Keinys, 1999, 10). Pradedant žodžio darybos analizę, pirmiausia nustatoma, ar analizuojamasis žodis yra paprastas, ar darinys.

Paprastaisiais žodžiais (arba pirminiais) laikomi paprastos struktūros (šaknis ir kaitybos afiksas) *nemotyvuotos reikšmės*⁹ žodžiai. Jie paveldėti iš prokalbių, pasiskolinti iš kitų kalbų, ar atsiradę kitais būdais, pavyzdžiui: *namas*, *saulė*, *jaunas*, *malonus*. Pirminių žodžių daryba yra neaiški, kadangi jie nėra padaryti iš kitų.

Antrinių žodžių daryba yra paprastai aiški, lengvai suvokiama. Žodžiai, padaryti iš kitų žodžių, pavyzdžiui: *saulutė*, *saulelė*, *saulėtas*, yra padaryti iš daiktavardžio *saulė*, o *metraštis* – iš dviejų žodžių *metai* ir *raštas*. Dabartinėje lietuvių kalboje dauguma žodžių yra antriniai (Keinys, 1999, 15). Visi daromi žodžiai remiasi į kitus pamatinius žodžius. Pamatinis žodis sudaro ir darinio reikšmės, ir jo reikšmės pamatą. Šie ryšiai yra būtini, kad būtų galima vieną žodį laikyti esant padarytą iš kito žodžio ar kitų žodžių (Keinys, 1999, 17). Daromi žodžiai visada remiasi į kitus kalboje esamus žodžius, todėl, tą pačią šaknį gali turėti keli, keliolika ar keliasdešimt žodžių, pavyzdžiui: *raudonavimas*, *raudonyn*, *raudonumėlis*, tačiau padaryti jie yra

⁸ Skoliniai yra svetimos kilmės žodžiai, įvairių kontaktų (ekonominių, politinių, kultūrinių ir kt.) keliu atėję daugiausia iš kaimyninių kalbų (Prieiga per internetą: <<http://ualgiman.dtiltas.lt/skoliniai.html>>).

⁹ Nemotyvuota reikšmė yra tokia, kuri suvokiama be ryšio su kito žodžio reikšme (Paulauskienė, 1983, 31).

iš skirtingų žodžių. Daiktavardis *raudonavimas* yra išvestas iš veiksmažodžio *raudonuoti*,rieveiksmis *raudonyn* išvestas iš būdvardžio *raudonas*, daiktavardis *raudonumėlis* išvestas iš daiktavardžio *raudonumas*. Taip, žodis po žodžio, susidaro kartais net šimtus žodžių jungianti grupė – šeima. Žodžiai daromi tik iš savo kalbos žodžių ir iš skolinių.

Taigi *dariniu* laikomas motyvuotos¹⁰ reikšmės žodis, sudarytas iš darybos pamatu einančio žodžio (arba žodžių) ir darybos formanto. Dariniais laikomi tie žodžiai, kurie savo forma ir reikšme remiasi kitais (vadinamaisiais pamatiniais) žodžiais (DLKG, 2005, 86). Darinys, kuris remiasi vienu pamatiniu žodžiu vadinamas *vediniu*.

Naujų žodžių kalboje atsiranda įvairiais būdais, tačiau ne visi laikomi dariniais (Keinys, 1999, 11).

Prie žodžių darybos nepriklauso:

1. *Dėl reikšmės raidos ar pakeitimo atsiradę žodžiai;*
2. *Žodžių bei jų lyčių perėjimas iš vienos kalbos dalies į kitą;*
3. *Suaugtiniai žodžiai;*
4. *Trumpinami žodžiai ar žodžių junginiai ir net formaliai padaryti iš garsų ar raidžių;*
5. *Skoliniai iš kitų kalbų;*
6. *Vertiniai.*

„Tai gramatinės ir semantinės žodžių bei junginių raidos (1–3) ar kitų kalbų įtakos (5–6) padariniai“ (Keinys, 1999, 11–13).

2.1. Darybinė reikšmė

Kiekvienas naujai sudarytas žodis turi savo darybinę reikšmę. Darybinė reikšmė, arba darinio struktūrinė reikšmė, – tai reikšmė, išeinanti iš darinio darybos sandų (pamatinio žodžio ar pamatinių žodžių, kuriuos darinyje atstoja pamatinis kamienas ar pamatiniai kamieniai, ir formanto) bei jų santykio (Keinys, 1999, 20).

Analizuojant žodžių darybos semantiką, nustatoma, kad semantiniai žodžių darybos procesai gali turėti tris pagrindines darybinės reikšmės rūšis (Paulauskienė, 1983, p. 36):

1. *Transpozicija* – tai toks darybos procesas, kai darinys priklauso kitai kalbos daliai negu pamatinis žodis;
2. *Modifikacija* – tai toks žodžių darybos procesas, kai darybos formantai modifikuoja pamatinio žodžio kamieno reikšmę, nekeisdami jo priklausymo kalbos daliai;

¹⁰ Žodžių darybos *motyvacija* yra ryšio nustatymas tarp pamatinio žodžio ir darinio (Paulauskienė, 1994, 47).

3. *Mutacija* – tai toks procesas, kai dariniai savo reikšme visiškai skiriasi nuo pamatinių žodžių.

Dariniai pagal santykį su pamatiniu žodžiu bei darybinę reikšmę, skirstomi į *darybos kategorijas*. Visi dariniai pagal pamatinį žodį skirstomi į: *veiksmazodžių*, *vardazodžių* (be tikrųjų vardazodžių, t. y. daiktavardžių, būdvardžių ir skaitvardžių priskirti negausūs vediniai iš įvardžių,rieveiksmių bei dalyvių) ir *mišriųjų vedinių darybos klases* (Keinys, 1999, 38).

2.2. Žodžių darybos tipas ir būdai

Žodžių darybos tipui priklauso žodžių darybos grupė, kuri remiasi pamatinio žodžio ir darinio santykiu, atitinkančiu tam tikrus reikalavimus. Tam pačiam žodžių darybos tipui priklauso bet kurios žodžių poros, kurių nariai susiję darybiniu ryšiu, jei:

1. Jų darybos pamatas yra tos pačios kalbos dalies žodžiai;
2. Jeigu jų tas pats darybos formantas;
3. Jeigu jų ta pati darybinė reikšmė.

Žodžiai, pavyzdžiui, *mokykla*, *valgykla* yra to paties darybos tipo, nes atitinka minėtas tris sąlygas:

1. Pamatiniai žodžiai yra veiksmazodžiai (*mokyti*, *valgyti*);
2. Tas pats darybos formantas (priesaga *-ykla*);
3. Ta pati darybinė reikšmė ‘patalpa, kurioje kas veikiama’ (Paulauskienė, 1994, 52).

Žodžių darybos tipai vienas nuo kito skiriasi produktyvumu ir reguliarumu. Produktiviuoju žodžių darybos tipu laikomi dabartinėje bendrinėje kalboje sudaryti ir tebedaromi nauji žodžiai. Tie žodžių darybos tipai, pagal kuriuos jau nesidaroma naujų žodžių, vadinami neproduktyviaisiais. Produktiviajam žodžių darybos tipui priskiriami *potenciniai* ir *okaziniai* dariniai. *Potenciniais dariniais* vadinami tie žodžiai, kai yra galimybė iš kiekvieno tam tikro tipo žodžio su dariuoju formantu padaryti naują žodį. *Okaziniai dariniai* – tai žodžiai, pasidaromi atsitiktinai, nereguliariai ir vartojami tik tam tikromis aplinkybėmis (Paulauskienė, 1994, 52–53).

Pagal tai, ar darinys padarytas iš vieno pamatinio žodžio su kuriuo nors afiksu (priesaga, priešdėliu ar galūne), ar sudurtas iš dviejų žodžių, vadinama *vedyba* (tai vedinių daryba) ir *dūryba* (dūrinių daryba) (Keinys, 1999, 22). Pagal *vedybos* darybos būdą išvesti žodžiai yra priesagų (sufiksacija), galūnių (paradigmacija) bei priešdėlių (prefiksacija) vediniai. *Dūrybos* būdu padaryti žodžiai yra *dūriniai* arba *sudurtiniai* žodžiai. Šie darybos būdai būdingi visoms savarankiškomis kalbos dalims. Ypač išplėtoti daiktavardžių, būdvardžių, veiksmazodžių ir

prieveiksmių daryba su priesagomis (Keinys, 1999, 22). Be minėtų darybos būdų yra du mišrieji, *priešdėlių-priesagų* ir *dūrybos-priesagų*, būdai.

2.3. Daiktavardžių daryba

Daiktavardžių dariniai gali būti padaryti iš daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių, rečiau, įvardžių, skaitvardžių beirieveiksmių, kurie daromi priešdėliniu, priesaginiu, galūniniu ir sudurtiniu būdu (Keinys, 1999, 36).

Priešdėlių vediniai. Priešdėlių vedinių daiktavardžių grupėje labai mažai, kadangi daiktavardžiai su priešdėliais daromi tik iš daiktavardžių ir bendrinėje kalboje negausu pačių priešdėlių (Keinys, 1999, 36). Didžiajai daliai priešdėlių vedinių būdinga vietos reikšmė. Labai negausūs vediniai žymi kur *įsiterpusią vietą, laiką, krypties reikšmę, kokią padalinį įvardijantys vediniai, asmens pavadinimai, žemesnės ir aukštesnės padėties asmenų pavadinimai, asmenis, neturinčius to, kas žymima pamatiniu žodžiu, netikrai ar tolesnei giminystei žymėti, ankstesnės kartos ar daug seniau gyvenusį asmenį, arba, kai iš vaikų pavadinimų padaryti vėlesnės kartos asmenį* (Keinys, 1999, 64–66).

Priesagų ir galūnių vediniai. Darybos atžvilgiu priesagų ir galūnių vediniai yra labai artimi vieni kitiems. Dėl to galūnių vediniai skirstomi į tokias pat darybos klases, kaip ir priesagų, išskyrus *kuopinius pavadinimus, pavadinimus pagal kilmę bei priklausymą*. Su galūnėmis nedaromi mažybiniai daiktavardžiai.

Iš veiksmažodžių išvestieji daiktavardžiai suskirstyti į:

- *veiksmų pavadinimus;*
- *veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimus;*
- *veiksmo padarinio, arba rezultato, pavadinimus;*
- *įrankių pavadinimus.*

Vardažodžių vedinių išskirtos šios darybos klasės:

- *ypatybių pavadinimai;*
- *vardažodinės ypatybės turėtojų ir profesiniai asmenų pavadinimai;*
- *pagal kilmę bei priklausymą pavadinimai;*
- *pavadinimai pagal lyties skirtumą;*
- *kuopiniai pavadinimai;*
- *mažybiniai daiktavardžiai, arba deminutyvai.*

Ir tiek iš veiksmažodžių, tiek iš vardažodžių yra padaromi:

- *vieta pavadinimai*;
- *švenčių bei apeigų pavadinimai* (Keinys, 1999, 38–54).

Sudurtiniai daiktavardžiai (dūriniai). Pagal darybos pamatą visi dūriniai suskirstyti į du tipus. Pirmajam tipui priklauso dūriniai, sudaryti iš dviejų (ar kelių) savarankiškų žodžių. (Paulauskienė, 1994, 88). Tai *sudurtiniai* žodžiai. Sudurtinių daiktavardžių raiška ir reikšmė priklauso nuo to, kurių kalbos dalių žodžiai paimti jų sandų pamatu. Pagal sandų reikšmių tarpusavio santykį sudurtiniai daiktavardžiai dažniausiai yra *prijungtiniai* (determinatyviniai) ir *sujungtiniai* (kopuliatyviniai) (Keinys, 1999, 70). Antrajam tipui priklauso dūriniai sudaryti iš vieno savarankiško žodžio ir kito – tarnybinio, dar vadinami priešdėliniais žodžiais, bet ne priešdėlių vediniais (Paulauskienė, 1994, 92).

Didžiausios sudurtinių daiktavardžių dalies antrasis sandas remiasi daiktavardžiais, kita dalis – veiksmažodžiais, būdvardžiais, skaitvardžiais, prieveiksmiais, prielinksniais (tarp ar virš), įvardžiais (DLKG, 2005, 151–161). Ypač daug sudurtinių daiktavardžių, besiremiančių iš karto dviem daiktavardžiais, pavyzdžiui *raktažolė* (: *raktas*, *žolė*) (Keinys, 1999, 69–71). Sudurtinių daiktavardžių sandai jungiami jungiamaisiais balsiais *a*, *i*, *u*, *ė*, *y*, *o*, *ū* arba be jų.

2.4. Būdvardžių daryba

Daugiausia būdvardžių padaryta ir naujų daroma iš daiktavardžių, būdvardžių ir veiksmažodžių, rečiau iš kitų savarankiškųjų kalbos dalių – skaitvardžių, įvardžių ir prieveiksmių (Keinys, 1999, 75). Būdvardžiai sudaromi su priesagomis, galūnėmis, priešdėliais bei žodžių sudūrimo būdu.

Priešdėlių vediniai. Didžiausia vedinių dalis daroma iš būdvardžių. Priešdėlių vedinių yra dvejopų. Vieni priešdėliniai būdvardžiai žymi neapibrėžtą *ypatybės kiekį*. Šios grupės būdvardžiai sudaromi su priešdėliais *apy-*, *po-*, *pa-*, *prie-*, *pro-*. Pridedant priešdėlį kartu kinta ir vedinio galūnė: *-as*, *-a*, *-us*, *-i* galūnės pasikeičia į *-is*, *-ė* galūnes (DLKG, 2005, 224).

Kiti šios darybos būdvardžiai reiškia pamatiniu žodžiu pasakytos *vidinės ypatybės* turėjimą. Šios reikšmės dariniai nedarūs. Jie daromi iš daiktavardžių su įvairiais priešdėliais: *ap-*, *at-*, *pa-*, *pra-* pridėjus galūnes *-us*, *-i* (DLKG, 2005, 227).

Priesagų ir galūnių vediniai. Pagal darybines reikšmes priesagų ir galūnių vediniai skiriami į keletą grupių, vadinamų darybos kategorijomis (DLKG, 2005, 192):

1. Ypatybės stiprinimo bei kiekio būdvardžiai;
2. Vidinės ypatybės būdvardžiai;

3. Išorinės ypatybės būdvardžiai;
4. Panašios bei būdingos ypatybės būdvardžiai;
5. Išskiriamieji (rūšiniai) būdvardžiai;
6. Rezultatinės ypatybės būdvardžiai.

Sudurtiniai būdvardžiai (dūriniai). Sudurtiniai būdvardžiai sudaromi iš dviejų pamatinių žodžių ir pagal antrojo sando darybos pamatą skirstomi į vardažodinius bei veiksmažodinius dūrinius. Vardažodinių sudurtinių būdvardžių antrasis sandas dažniausiai remiasi daiktavardžiu, o pirmojo pamatas gali būti būdvardis, rečiau daiktavardis, skaitvardis, įvardis, veiksmažodis arrieveiksmis (Keinys, 1999, 81). Veiksmažodinių sudurtinių būdvardžių pirmasis sandas gali remtis daiktavardžiu, būdvardžiu, skaitvardžiu, įvardžiu arbarieveiksmiu.

2.5. Veiksmažodžių daryba

Veiksmažodžių daryba ypač aktyvi su priešdėliais, gerokai mažiau yra priesagų vedinių ir reti mišriosios (priešdėlių-priesagų) darybos veiksmažodžiai. Nėra galūnių darybos ir sudurtinių veiksmažodžių (Keinys, 1999, 86).

Priešdėlių vediniai. Lietuvių kalbos veiksmažodžiai su priešdėliais daromi tik iš veiksmažodžių (Keinys, 1999, 86). Prie pamatinių žodžių jungiama 12 priešdėlių: *ap(i)-*, *at(i)-*, *į-*, *iš-*, *nu-*, *pa-*, *par-*, *per-*, *pra-*, *pri-*, *su-*, *už-* (DLKG, 2005, 402). Vediniai priklauso šioms darybos kategorijoms:

1. Atlikti pamatiniu žodžiu pasakytą veiksma tam tikra kryptimi;
2. Atlikti veiksma, trunkantį tam tikrą laiką;
3. Pradėti veiksma, pasakytą pamatiniu žodžiu;
4. Atlikti menkesnį, silpnesnį veiksma už tą, kuris pasakytas pamatiniu žodžiu;
5. Atlikti stipresnį, gausesnį veiksma už tą, kuris pasakytas pamatiniu žodžiu;
6. Atlikti veiksma, pasakytą pamatiniu žodžiu, iš naujo, pakartotinai;
7. Įstengti, sugebėti atlikti veiksma, pasakytą pamatiniu žodžiu.

Priesagų vediniai. Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai daromi su devyniomis priesaginėmis morfemomis: *-auti*, *-enti*, *-inėti*, *-yti*, *-oti*, *-telėti*, *-ėti*, *-uoti*. Priesaginiai veiksmažodžiai skirstomi į du skyrius: *veiksmažodinius* ir *vardažodinius* vedinius (DLKG, 2005, 386).

Vardažodiniai vediniai skirstomi į šias darybos kategorijas:

1. Daryti tai ar tokį, kas pasakytas pamatiniu žodžiu;

2. Daryti, dirbti su tuo, kas pasakyta pamatiniu žodžiu;
3. Darytis tam ar tokiam, kas pasakyta pamatiniu žodžiu;
4. Atlikti funkcijas to, dirbti tuo, elgtis taip, kas pasakyta pamatiniu žodžiu;
5. Būti tam ar tokiam, kas pasakyta pamatiniu žodžiu;
6. Dalyvauti tame, kas pasakyta pamatiniu žodžiu.

Veiksmazodiniai vediniai skirstomi į šias darybos kategorijas:

1. Ne kartą, tarpais daryti tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu;
2. Daryti, kad vyktų veiksmas ar vyksmas, nusakytas pamatiniu žodžiu;
3. Būti būklėje, kuri yra pamatiniu žodžiu nusakyto veiksmo rezultatas;
4. Daryti pamažu, po truputį tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu;
5. Daryti labai staigiai, akimirksniu tai, kas pasakyta pamatiniu žodžiu.

3. KAMIENĄ LIETUV- TURINČIŲ ŽODŽIŲ DARYBINĖ ANALIZĖ

Iš viso LKŽe rasti 58 kamieną *lietuv-* turintys dariniai (žr. 1 pav.): 50 vedinių ir 8 dūriniai.

Iš daiktavardžio *Lietuva* išvesti 5 dariniai: 3 *daiktavardžių* dariniai, iš kurių du vediniai, vienas dūrinys, vienas *būdvardžio* vedinys ir vienas *veiksmažodžio* vedinys.

Iš tikrinio daiktavardžio *Lietuva* išvestas daiktavardis *lietuvis*, *-ė* yra didesnio darybinio lauko centras. Jį sudaro iš viso 53 dariniai: 28 *daiktavardžių* dariniai, iš kurių 21 vedinys ir 7 dūriniai, 10 – *būdvardžių* vedinių ir 15 – *veiksmažodžių* vedinių.

I LKŽe neįtraukti deminutyvai¹¹, išskyrus daiktavardį *lietuvaitis*, *-ė*, kurie dar labiau praplėstų semantinį žodžių, turinčių kamieną *lietuv-*, lauką (pvz., *Lietuvėlė*, *lietuviukas*, *-ė* ir kt.).

Kaip matoma lentelėje (žr. Lentelė), daugiausia darinių yra sudaryta iš žodžio *lietuvis*, *-ė* – 53 dariniai, iš žodžio *Lietuva* tik 5 dariniai. Dariniai, sudaryti iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė*, yra kitų darinių pamatas – taip kalboje tarp žodžių susiklosto įvairiausi semantiniai ir darybiniai laukai.

Lentelė

Dariniai, išvesti iš *Lietuva* ir *lietuvis*, *-ė*

<i>Vediniai iš Lietuva*¹² ir lietuvis</i>			
VEDINIAI	<i>Daiktavardžiai</i>	<i>Veiksmažodžiai</i>	<i>Būdvardžiai</i>
	PRIESAGINIAI		
	1. Lietuvaitis	1. Lietuvauti*	1. Lietuvinis*
	2. Lietuvninkaitė	2. Lietuvėti	2. Lietuviškas
	3. Lietuvėjimas	3. Lietuvinti	3. Lietuviškinis
	4. Lietuviavimas	4. Lietuviškauti	DŪRINIAI
	5. Lietuvybė	5. Lietuviškinti	4. Lietuvylatviškas
	6. Lietuvija	6. Lietuviškuoti	5. Lietuvlatviškas
	7. Lietuvininkas	7. Lietuviuoti	6. Puslietuviškas
	8. Lietuvinimas		7. Senalietuviškas

¹¹ Mažybiniai maloniniai daiktavardžiai.

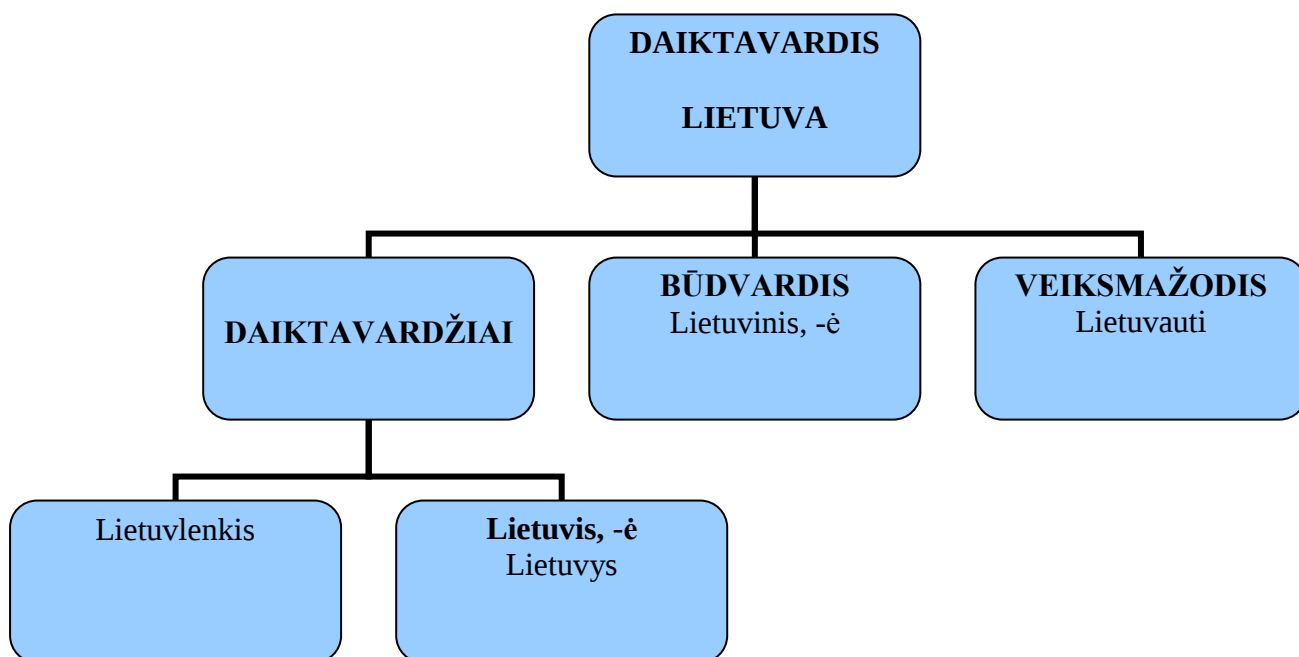
¹² Lentelėje paryškinti žodžiai su * ženklu – dariniai, išvesti iš daiktavardžio *Lietuva*.

	9. Lietuvintojas 10. Lietuvystė 11. Lietuvinas 12. Lietuviškumas 13. Lietuvninkas 14. Lietuvninkis 15. Lietuvninkystė DŪRINIAI 16. Puslietuvininkis		8. Senlietuviškas
	PRIEŠDĖLINIAI		
	17. Nelietuvis 18. Pralietuviai 19. Prolietuviai 20. Atlietuvėjimas 21. Atlietuvinimas	8. Sulietuvėti 9. Nulietuvėti 10. Atlietuvėti 11. Aplietuvėti 12. Sulietuvinti 13. Atlietuvinti 14. Aplietuvinti 15. Apsilietuviškuoti 16. Įsilietuviuoti	9. Pralietuviškas 10. Priešlietuviškas 11. Prolietuviškas
	GALŪNINIAI		
	22. Lietuvis* 23. Lietuvys* DŪRINIAI 24. Lietuvlenkis* 25. Didlietuvis		

	26. Jaunlietuviai		
	27. Lietuvlatviai		
	28. Naujalietuviai		
	29. Senlietuviai		
	30. Skerslietuviai		
	31. Puslietuviai		

3.1. Dariniai iš daiktavardžio *Lietuva*

Iš daiktavardžio *Lietuva* sudaryti penki dariniai: keturi *vediniai* ir vienas *dūrinys* (žr. 3 pav.). Vedinius sudaro vienas priesaginis būdvardis *lietuvinis*, vienas priesaginis veiksmažodis *lietuvauti* ir trys daiktavardžiai: du galūniniai *lietuvīs*, *-ė*, *lietuvys* ir dūrinys *lietuvlenkis*.

3 pav. Dariniai, išvesti iš daiktavardžio *Lietuva*

3.1.1. Daiktavardžiai

Galūniniai vediniai. Iš daiktavardžio *Lietuva* sudaryti trys *galūniniai* vediniai. Su galūne *-is*, *-ė* sudarytas daiktavardis *lietuvīs*, *-ė*, turintis dvi leksines reikšmes: 1) ‘lietuvių tautos žmogus’ (*Dažnai miške lietuvīs, ko verkia, nežino LKŽe*), 2) ‘aukštaitis’ (*Čion žemaitis, lietuvīs draugystėj dūmojo, drauge giesmes pergalės giedojo LKŽe*). LKŽe rasta žodžio *lietuvīs* daugiskaitos forma – *lietuviai*, kurio leksinė reikšmė ‘tauta, gyvenanti Lietuvoje, kalbanti baltų

kilmės kalba' (*Lietuviai, daugiausia Vidurio Europos istoriniame kultūriniame regione gyvenanti baltų tauta, kalbanti lietuvių kalba G*). Daiktavardis *lietuvis*, *-ė* turi gana didelį semantinį ir darybinį lauką, kuris bus nagrinėjamas vėliau (žr. 3.2.).

LKŽe pateikiamas ir kirčiuotą galūnės variantą *-ys* turintis vedinys *lietuvys*, *-ė*, kurio leksinė reikšmė 'lietuvis, *-ė*' (*Aš esu lietuvys gimęs, bet kitų žodžių nemoku lietuviškai LKŽe*).

Dūrinys. Iš daiktavardžio *Lietuva* sudarytas vienintelis dūrinys *lietuvlenkis*. Sudurtinis daiktavardis remiasi dviem daiktavardžiais *Lietuva ir lenkas*. Dūrinio leksinė reikšmė 'Lietuvos lenkas'. Šio dūrinio leksinė reikšmė nesiskiria nuo darybinės reikšmės.

3.1.2. Būdvardžiai

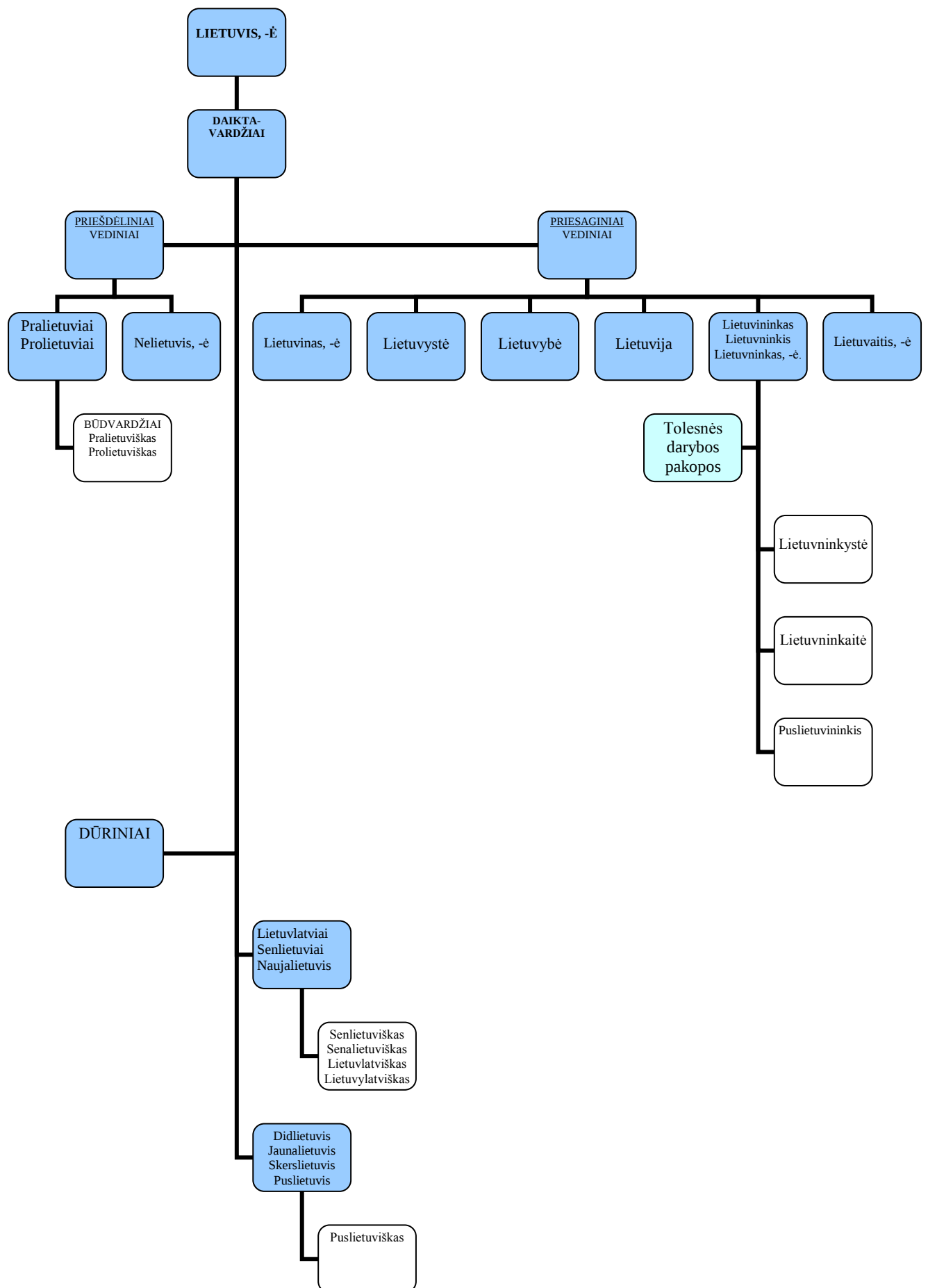
Priesagų vediniai. Iš daiktavardžio *Lietuva* su priesaga *-inis* sudarytas būdvardis *lietuvinis*, *-ė*, turintis dvi leksines reikšmes: 1) 'iš Lietuvos' (*Ar lietuvinis tabokas? LKŽe*), 2) 'padarytas, vartojamas Lietuvoje' (*Anie lietuviniais svarais svera LKŽe*). Būdvardis *lietuvinis* priklauso *išskiriamiesiems (rūšiniams) būdvardžiams* pagal darybinę reikšmę: *kilęs, gautas iš tos vietos* (DLKG, 2005, 211).

3.1.3. Veiksmažodžiai

Priesagų vediniai. Su priesaga *-auti* sudarytas veiksmažodis *lietuvauti*, turintis dvi leksines reikšmes: 1) 'bendrine lietuvių kalba kalbėti' (*Jaunesni lietuvauti, ne dziūkiškai šneka LKŽe*), 2) 'laikyti save lietuviu, lietuviškai kalbėti'. Šis veiksmažodis priklauso *vardažodiniams* vediniams pagal darybos kategoriją: *atlikti funkcijas to, dirbti tuo, elgtis taip, kas pasakyta pamatiniu žodžiu* (DLKG, 2005, 391–392).

3.2. Dariniai iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė*

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* išvesta 18 daiktavardžių darinių: 11 vedinių ir 7 dūriniai (žr. 4 pav.). Vedinius sudaro 3 priešdėliniai *pralietuviai, prolietuviai, nelietuvis*, 8 priesaginiai *lietuvinas, -ė, lietuvystė, lietuvybė, lietuvija, lietuvininkas, lietuvninkis, lietuvninkas, -ė, lietuvaitis, -ė*, daiktavardžiai ir 7 dūriniai: *lietuvlatviai, didlietuvis, jaunlietuvis, skerslietuvis, puslietuvis, naujalietuvis, senlietuviai*.

4 pav. Daiktavardžių dariniai, išvesti iš daiktavardžio *lietuvis, -ė*

3.2.1. Daiktavardžiai

Priesagų vediniai. Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* arba *lietuvys*¹³ su priesagomis *-inas*, *-ė*, *-ystė*, *-ybė*, *-ija*, *-ininkas*, *-ė*, *-(n)inkis*, *-(n)inkas*, *-ė* yra sudaryti aštuoni bendriniai daiktavardžiai *lietuvinas*, *-ė*, *lietuvystė*, *lietuvybė*, *lietuvija*, *lietuvininkas*, *lietuvninkis*, *lietuvninkas*, *-ė*, *lietuvaitis*, *-ė*. Iš žodžio *lietuvis*, *-ė* su priesaga *-inas* sudarytas daiktavardis *lietuvinas*, kurio leksinė reikšmė ‘lietuvis’ (*Tėvas buvo lietuvinas LKŽe*). *Lietuvis*, *lietuvys* ir *lietuvinas* laikytini sinonimais, kadangi turi tą pačią leksinę reikšmę, žodžių junginyje ar sakinyje gali vienas kitą pakeisti iš esmės nepakeičiant konteksto prasmės (plg.: *tėvas buvo lietuvinas – tėvas buvo lietuvis ir pan.*).

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* su priesaga *-ystė* sudarytas daiktavardis *lietuvystė*, kuris turi leksinę reikšmę ‘lietuviškumas’ (*Kas gelbėtų lietuvystę nuo paskendimo svetimose upėse? G*). Priesaga *-ystė* išsiskiria iš kitų priesagų tuo, kad daugiausia jos vedinių remiasi daiktavardžiais (asmenų pavadinimais), žymi asmenų būvį ir priklauso *ypatybių pavadinimams* (vardažodžių abstraktams). Ši priesaga yra viena iš darijų (po *-umas*, *-uma* ir *-ybė*) (DLKG, 2005, 102).

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* su priesaga *-ybė* sudarytas daiktavardis *lietuvybė* turi dvi leksines reikšmes: 1. ‘lietuviškumas’ (*Lietuvybę ilgesniam laikui, ypač Klaipėdos krašte, išlaikė tik didelis įgimtas lietuvių atsparumas LKŽe*) ir 2. ‘lietuviškas žodis ar lietuviška kalbos forma ne lietuvių kalboje’. Vedinsys *lietuvybė* priskiriamas *ypatybių pavadinimams* (vardažodžių abstraktams). Čia priklausančios priesagos *-ybė* vediniai yra bendrinės kalbos naujadarai (DLKG, 2005, 139, 141). Daiktavardžiai *lietuvystė* ir *lietuvybė* yra DS, nes sudaryti iš to paties pamatinio žodžio, turi tokią pat darybinę ir leksinę reikšmę, o žodžių junginyje ar sakinyje jie gali būti sukeisti vietomis, iš esmės nepakeičiant konteksto prasmės, pvz.: *gelbėti lietuvystę – gelbėti lietuvybę, išlaikyti lietuvybę – išlaikyti lietuvystę* ir pan. .

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* su priesaga *-ija* sudarytas daiktavardis *lietuvija*, kurio leksinė reikšmė ‘lietuvių visuma’ (*Atkreipiu dėmesį į jauną želiančią lietuviją – broliukus, sesutes LKŽe*), priklauso *kuopinių pavadinimų* darinių kategorijai. Tai įvairių asmenų mažesnio ar didesnio masto visumą žymintys daiktavardžiai (Keinys, 1999, 51).

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* su priesaga *-ininkas* sudarytas daiktavardis *lietuvininkas*, *-ė* turi dvi leksines reikšmes: 1. ‘lietuvis (ppr. Rytprūsių lietuvis)’ (*Klausyk, ką aš tau sakau: tu lietuvininkas, tavo motina lietuvininkė, tavo tėvas LKŽe*) ir 2. ‘žmogus, lietuvis, kuriam ypačiai lietuvių reikalai rūpi’ (*Lietuvių rašomosios kalbos žodyne NdŽ*) (*Paskum kalbėjo ir vienas lietuvininkas LKŽe*). Su trumpesniu priesagos *-ininkas* variantu *-(n)inkas*¹⁴ yra sudarytas daiktavardis *lietuvninkas*, *-ė* (*Lietuvninkai mes esam gimę, lietuvninkai mes turim*

¹³ Įmanoma, kad pamatiniu žodžiu eina ir daiktavardis *lietuvys*.

¹⁴ (žr. DLKG 2005: 138).

būt LKŽe) ir su dar vienu variantu *-(n)inkis* sudarytas daiktavardis *lietuvninkis*. Jei t. y. priesagos variantai, tai dariniai taip pat yra variantai. Taigi daiktavardžiai *lietuvininkas*, *lietuvninkas* ir *lietuvninkis* yra DV.

Su priesaga *-aitis*, *-ė* sudarytas mažiškinis daiktavardis *lietuvaitis*, *-ė*, kurio leksinė reikšmė ‘jaunas lietuvis ar lietuvė’ (*Joja joja lietuvaičiai, neša neša vainikaitį, vainiką rūtų LKŽe*). Priesagos *-aitis*, *-ė* vediniui būdinga mažumo ir malonumo reikšmė (DLKG, 2005, 91).

Priešdėlių vediniai. Iš daiktavardžio *lietuviai* su priešdėliu *pro-* sudarytas daiktavardis *prolietuviai*, turintis leksinę reikšmę ‘senieji lietuviai’ (*Sėdi A–Ūu, geriausias prolietuvių bandos medžioklis, ant kardadančio tigro kailio T*). Šis vedinys žymi ankstesnės kartos ar daug seniau gyvenusį asmenį (Keinys, 1999, 66). Daiktavardį *pralietuviai* galima laikyti daiktavardžio *prolietuviai* DS, nes abu dariniai turi panašią leksinę ir tokią pat darybinę reikšmę. Daiktavardžio *pralietuviai* leksinė reikšmė ‘senųjų laikų lietuviai, lietuvių pirmtakai’ (*Ilguosius pralietuvių akūtinių galūnių balsius bei uo, ie sutrumpino visos tarmės LKŽe*). Priešdėliais *pra-*, *pro-* tėra sudaryta po keliolika ar vos keletą žinomesnių daiktavardžių (Paulauskienė, 1983, 92).

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* su priešdėliu *ne-* padarytas daiktavardis *nelietuvis*, kurio leksinė reikšmė ‘ne lietuvių tautybės žmogus’ (*Lietuvoje gyvena ir nelietuvių LKŽe*). Vedinys *nelietuvis* žymi ne tik pamatiniu žodžiu reiškiamo dalyko priešybę, bet ir suformuoja antonimijos principu naują sąvoką: *lietuvis, -ė : nelietuvis, -ė* (Paulauskienė, 1983, 95–96).

Sudurtiniai daiktavardžiai (dūriniai). Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* yra sudaryti šeši dūriniai *senlietuviai* (: *senas, -i, lietuviai*) ‘senieji lietuviai’, *naujalietuvis* (: *naujas, -a, lietuvis*) ‘naujų laikų, naujų požiūrių lietuvis’, *didlietuvis* (: *didis, -i, lietuvis*) ‘Didžiosios Lietuvos lietuvis’, *jaunalietuvis* (: *jaunas, -a, lietuvis*) ‘Lietuvos tautininkų jaunimo organizacijos narys’, *skerslietuvis* (: *skersas, -a, lietuvis*) ‘nutautęs lietuvis’ ir *puslietuvis* (: *pusiau, lietuvis*) ‘netikras, nutautėjęs lietuvis’. Pirmųjų penkių pateiktų dūrinių pirmąjį sandą sudaro būdvardžiai *senas, naujas, didis, jaunas, skersas*, o antrąjį – daiktavardžiai *lietuvis, lietuviai*.

Dūrinys *puslietuvis* yra sudarytas iš prieveiksmio *pusiau*, kuris priklauso pirmajam sandui ir daiktavardžio *lietuvis*, priklausančio antrajam sandui. Daiktavardžiai *puslietuvis* ir *skerslietuvis*, turėdami panašią leksinę ir darybinę reikšmę, laikytini DS. Sakinyje ar žodžių junginyje jie vienas kitą gali pakeisti, pvz.: *skerslietuviai / puslietuviai lyg susitarę visa daro, kad tik Lietuva nebūtų Lietuva LKŽe*.

Dūriniai *naujalietuvis* ir *jaunalietuvis* sujungti jungiamuoju balsiu *-a-*, kiti dūriniai yra be jungiamojo baltinio. Visi šeši dūriniai yra prijungtiniai (determinatyviniai).

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* ir daiktavardžio *latviai* padarytas sudurtinis, be jungiamojo

balsio, daiktavardis *lietuvlatviai*, kurio leksinė reikšmė ‘lietuviai ir latviai’ (*Gyventa kitąkart čia, kur šiandien lietuvlatviai gyvena LKŽe*). Sudurtinis daiktavardis iš karto remiasi dviem daiktavardžiais. Pirmajam sandui priklauso daiktavardis *lietuvis*, *-iai*, antrajam – *latvis*, *-iai*. Šie abu daiktavardiniai sandai yra lygiai savarankiški, vienas kito neaiškina, ir kurių darybos reikšmę sudaro paprasta sandų reikšmių suma (DLKG, 2005, 151). Tai sujungtinis (kopuliatyvinis) dūrinys.

3.2.2. Tolesnės darybos pakopos

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* sudaryti dariniai patys eina darybos pamatu kitiems dariniams. Tolesnėje darybos pakopoje yra sudaryti dar trys daiktavardžiai ir septyni būdvardžiai.

Iš daiktavardžio *lietuvninkas*, *-ė* su priesaga *-ystė* sudarytas daiktavardis *lietuvninkystė*, kuris turi tą pačią leksinę reikšmę, kaip ir *lietuvystė* ir priklauso *ypatybių pavadinimams* (vardažodžių abstraktams) (DLKG, 2005, 102). Šie bendrašakniai žodžiai *lietuvystė* ir *lietuvninkystė* (su įterpta priesaga *-nink-*) turėdami tą pačią leksinę reikšmę laikytini leksiniais sinonimais.

Su priesaga *-aitė* sudarytas daiktavardis *lietuvninkaitė* (*-ykaitė*), kuris turi tą pačią leksinę reikšmę kaip ir *lietuvaitė* (*Lietuvnykaitei ilgu terp brolelių LKŽe*). Šie daiktavardžiai *lietuvaitė*, *lietuvninkaitė*, *lietuvnykaitė* sudaro sinonimų eilę. Jie gali vienas kitą pakeisti sakinyje / žodžių junginyje, iš esmės nepakeisdami konteksto prasmės, pavyzdžiui, *Lietuvninkaitei / lietuvaitėi / lietuvnykaitei ilgu terp brolelių*.

Iš daiktavardžio *lietuvininkas* sudarytas dūrinys *puslietuvininkis* turintis žodžio *puslietuvis* leksinę reikšmę. Dūrinio pirmasis sandas remiasi prieveiksmiu *pusiau*, o antrasis daiktavardžiu *lietuvininkis*. Šie dūriniai laikytini sinonimais.

Iš daiktavardžio *pralietuviai* su priesaga *-iškas* sudarytas būdvardis *pralietuviškas*, kurio leksinė reikšmė ‘būdingas pralietuviams’ (*Aukštaičių tarmėje pralietuviški garsai (ypač balsiai) išliko mažiau pakitę, negu žemaičių LKŽe*), o iš daiktavardžio *prolietuviai* sudarytas būdvardis *prolietuviškas*, kurio leksinė reikšmė ‘lietuviams palankus, draugiškas’.

Iš dūrinio *senlietuviai* su priesaga *-iškas* yra sudaryti du vediniai, kurių vienas be jungiamojo balsio *senlietuviškas*, kitas su jungiamuoju balsiu *-a-* *senalietuviškas*. Šie būdvardžiai turi tą pačią leksinę reikšmę ‘būdingas senlietuviams’ (*Senlietuviškos dorovės normos mūsų sodžiuje išliko iki paskutinių dienų LKŽe*) ir laikytini DV.

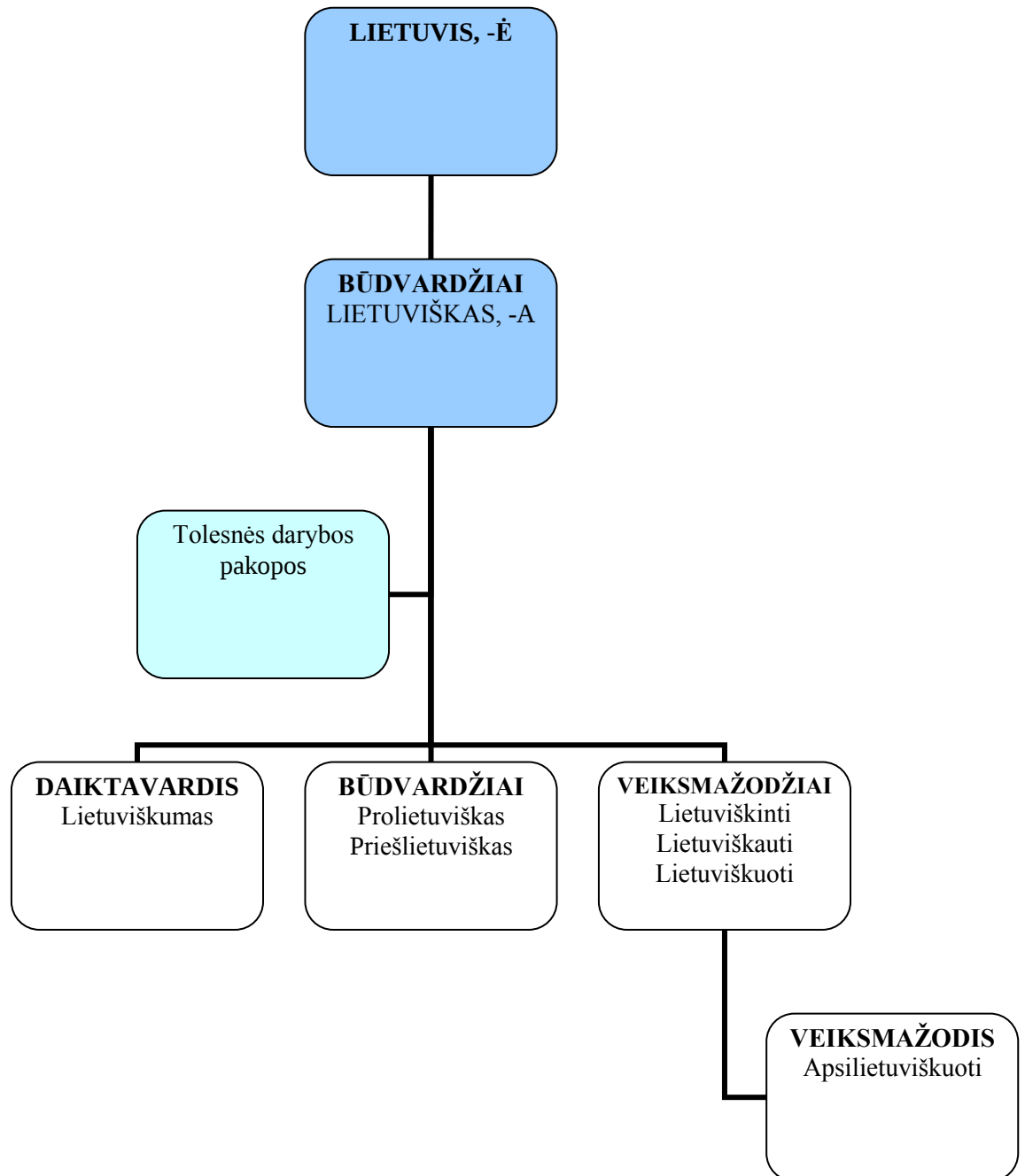
Iš dūrinio *lietuvlatviai* su priesaga *-iškas* sudaryti du vedinių variantai *lietuvlatviškas* ‘kuris lietuvių ir latvių’ (*Lietuvlatviška šaka šiandien išneša bemaž kuone 4 milijonus galvų LKŽe*) be

jungiamojo balsio ir *lietuvylatviškas* su jungiamuoju balsiu -y-. Jie taip pat laikytini DV.

Iš dūrinio *puslietuvis* su priesaga *-iškas* sudarytas vienas vedinys *puslietuviškas*, kurio leksinė reikšmė ‘negrynas lietuviškas’.

3.2.3. Būdvardžiai

Iš daiktavardžio *lietuvīs*, *-ė* išvestas vienas priesaginis būdvardis *lietuviškas*, *-a* (žr. 5 pav.).

5 pav. Būdvardžių dariniai, išvesti iš daiktavardžio *lietuvīs*, *-ė* ir *lietuviškas*, *-a*

Iš daiktavardžio *lietuvis*, -ė yra išvestas priesagos -iškas, -a vedinys *lietuviškas*, -a, kuris eina darybos pamatu dar vienuolikai darinių (žr. 4 pav.). LKŽe pateiktos tokios būdvardžio *lietuviškas*, -a leksinės reikšmės: 1. ‘kaip lietuvių, panašus į lietuvių; lietuviams įprastu būdu darytas, gamintas’ (*Žiūrėk, ir čia (ne Lietuvoje) esama lietuviškų sūrių (visai panašių į Lietuvos, į lietuvių sūrius, tokių, kokių ypačiai Lietuvoje randi LKŽe)*; (*Visada parvežu savo tėvams ir seneliams lauktuvių, sako, kad po šveicariškų sūrių net nesinori pirkti lietuviškų G)*). 2. ‘lietuviams būdingas’ (*Grafienė Ruža nekentė viso to, kas lietuviška LKŽe*); ‘pasižymintis lietuviškumu’ (*Ak, kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės, kaip dar prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo LKŽe*). 3. ‘kuris lietuvių kilmės’ (*Ar gali vokiečiai ką nors duoti lietuviškam žmogui LKŽe*); ‘iš lietuvių sudarytas’ (*Lietuviškas (lietuvių) vaiskas atėjo LKŽe*). 4. ‘Lietuvoje vartojamas’ (*Lietuviški skatikai, muštiniai LKŽe*). 5. ‘lietuvių gyvenamas, jiems priklausantis’ (*Niekad aš nemačiau iš taip arti lietuviškos žemės, kaimo, jo žmonių LKŽe*). 6. ‘lietuvių (psn. apie kalbą)’ (*Mūso tėvai daugiau lietuvišką kalbą vartojo LKŽe*); ‘lietuvių kalba (psn. vartojant daiktavardiškai)’ (*Jis iš lietuviško (bendrine kalba) kalba LKŽe*); ‘lietuvių kalba, jos priemonėmis’ (*Čia broliai artojai lietuviškai šneka, čia skamba po kaimus Birutės daina LKŽe*); ‘lietuvių kalba parašytas’ (*Eina per žemę lietuviškos knygos LKŽe*); ‘lietuvių kalbai priklausantis’ (*Kriokti yra tikrai lietuviškas garsažodis LKŽe*); ‘būdingas lietuvių kalbai’ (*Išraiška gali būti lietuviška ar nelietuviška, žiūrint į tai, ar ji atsako lietuvių kalbos dvasiai, ar ne LKŽe*). 7. ‘aukštaitiškas’ (*Nebuvo kunigų, mokačių lietuviškos arba žemaitiškos kalbos LKŽe*). Būdvardis *lietuviškas*, -a priklauso panašios bei būdingos ypatybės būdvardžiams. „Būdingiausia -iškas, -a priesagos daiktavardinių būdvardžių darybinė reikšmė ‘panašus į pamatinį žodžiu pasakytą daiktą’“ (DLKG, 2005, 207).

3.2.4. Tolesnės darybos pakopos

Iš būdvardžio *lietuviškas* išvesti dar septyni būdvardžiai: du priešdėliniai *prolietuviškas*, *priešlietuviškas* ir penki dūriniai *puslietuviškas*, *senlietuviškas*, *senalietuviškas*, *lietuvlatviškas*, *lietuvylatviškas*, priesaginis daiktavardis *lietuviškumas*, trys priesaginiai veiksmažodžiai *lietuviškauti*, *lietuviškinti*, *lietuviškuoti* ir vienas priešdėlinis veiksmažodis *apsilietuviškuoti*, išvestas iš veiksmažodžio *lietuviškuoti*.

Daiktavardžiai. Iš būdvardžio *lietuviškas*, -a su priesaga -umas yra sudarytas daiktavardis *lietuviškumas*, kurio leksinė reikšmė ‘lietuviškas’, pavyzdžiui: 1. *Neapsakomas lietuviškumas žmogaus LKŽe*, 2. *Apylinkės lietuviškumą gerai paliudija vietovardžiai LKŽe*, 3. *Negali būti kalbos apie jo (žodžio grabas) lietuviškumą LKŽe*. Tai pats dariausias afiksas iš visų priesagų ir galūnių, kurios yra vartojamos vardažodžių abstraktų daryboje

(DLKG, 2005, 100).

Būdvardžiai. Iš būdvardžio *lietuviškas*, *-a* su priešdėliu *pro-* sudarytas būdvardis *prolietuviškas*, kurio leksinė reikšmė ‘lietuviams palankus, draugiškas’. Iš būdvardžio *lietuviškas*, *-a* su priešdėliu *prieš-* sudarytas būdvardis *priešlietuviškas*, kurio leksinė reikšmė ‘priešiškas lietuviams’ (*Reikalauja sustabdyti priešlietuvišką spaudą*). Galima sakyti, kad šių būdvardžių leksinės reikšmės yra antonimiškos.

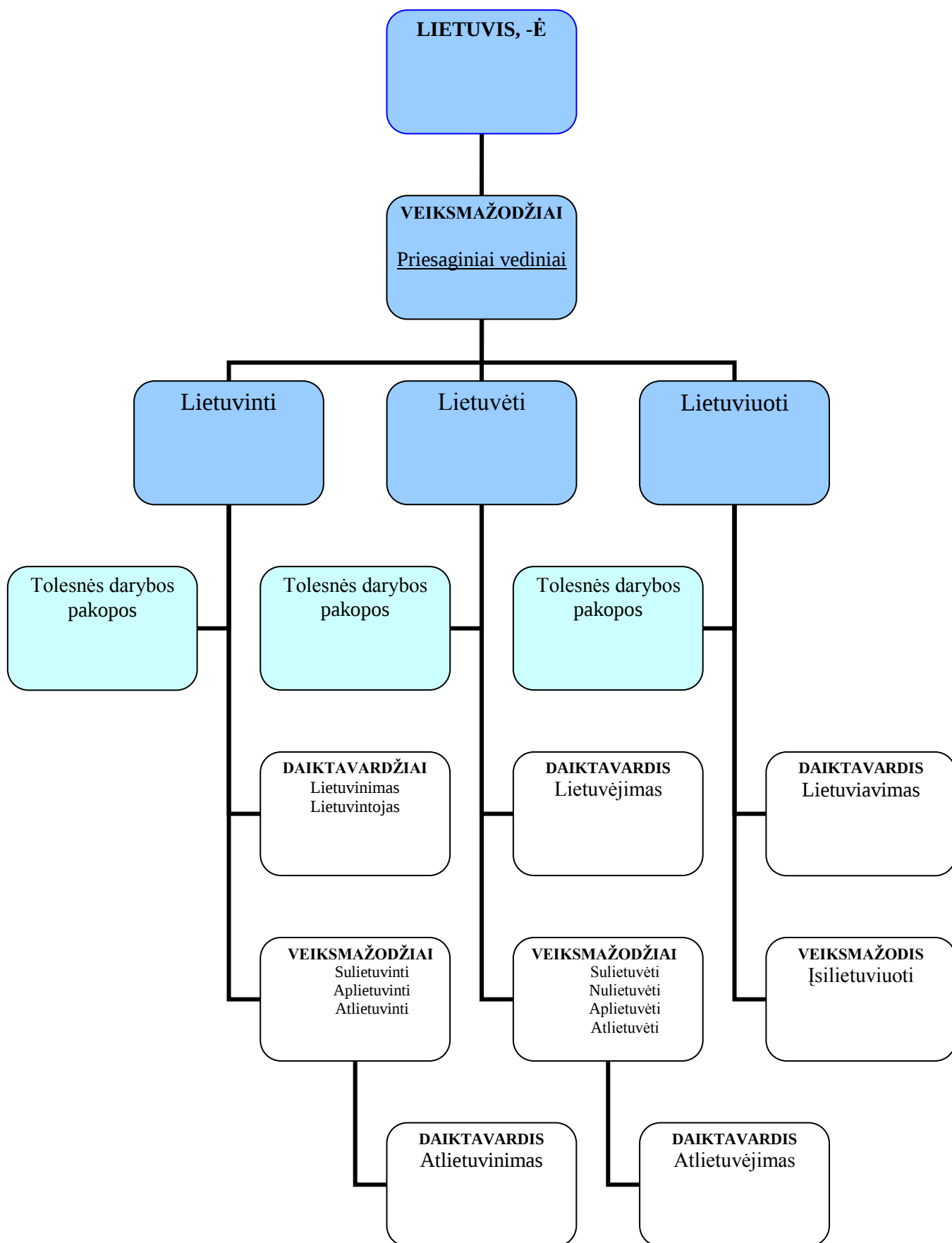
Veiksmažodžiai. Iš būdvardžio *lietuviškas*, *-a* su priesaga *-inti* yra sudarytas veiksmažodis *lietuviškinti*, kuris turi leksinę reikšmę ‘daryti lietuvišką’ (*Sudėję į krūvą [vertimus], taisysime, dailinsime, lietuviškinsime LKŽe*). Tai tranzityvinis veiksmažodis, kuris pagal veiksmo santykį su objektu yra *priežastinis*. Veiksmažodis *lietuviškinti* priklauso priesagų vardažodiniams vediniams. Pagal darybos reikšmę bei darinio santykį su pamatiniu žodžiu priskiriamas atitikimo reikšmei: *priversti elgtis taip, kas pasakyta pamatiniu žodžiu* (DLKG, 2005, 391–393).

Iš būdvardžio *lietuviškas*, *-a* su priesaga *-uoti* yra sudarytas veiksmažodis *lietuviškuoti*, kurio leksinė reikšmė ‘kalbėti lietuvių bendrine kalba’ (*Jaunesni jau lietuviškuoja, o senesni dar dzūkiškai šneka LKŽe*). Pagal darybinę reikšmę bei darinio santykį su pamatiniu žodžiu priskiriamas atitikimo reikšmei: *elgiamasi taip, kaip pasakyta pamatiniu žodžiu*. Toliau iš veiksmažodžio *lietuviškuoti* yra išvestas dar vienas su priešdėliu *ap-* (ir pagalbine darybos priemone – sangrąžos dalelyte) veiksmažodis *apsilietuviškuoti*, kurio leksinė reikšmė ‘aplietuvėti’ (*Jų vaikai apsilietuviškuojasi, nes jų motinos lietuvis LKŽe*).

Su priesaga *-auti* yra sudarytas veiksmažodis *lietuviškauti*, turintis tą pačią kaip ir žodis *lietuviškuoti* ‘kalbėti lietuvių bendrine kalba’ darybinę ir leksinę reikšmę. Pavyzdžiui, *Ko tu vis lietuviškauji – kalbėk dzūkiškai LKŽe*. Taigi iš to paties pamatinio žodžio su priesagomis *-auti* ir *-uoti* sudaryti veiksmažodžiai *lietuviškauti* ir *lietuviškuoti* laikytini DS, pvz.: *jaunesni lietuviškuoja / lietuviškauja, ko tu lietuviškauji / lietuviškuoji* ir pan.

3.1.3. Veiksmažodžiai

Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* išvesti trys priesaginiai veiksmažodžių vediniai *lietuvinti*, *lietuvėti* ir *lietuvuoti* (žr. 6 pav.).

6 pav. Veiksmažodžių dariniai, išvesti iš daiktavardžio *lietuvis, -ė*

Priesagų vediniai. Veiksmažodis *lietuvinti* ‘daryti lietuviu, lietuvišką’ su priesaga *-inti* išvestas iš daiktavardžio *lietuvīs, -ė*. (*Jis patarė lietuvinti pavadinimus tik tų elementų, kuriuos būtina supopuliarinti, t. y. padaryti žinomus plačiosioms žmonių masėms LKŽe*). Pagal darybos reikšmę bei darinių santykį su pamatiniu žodžiu priklauso darybinei kategorijai: *atlikti funkciją to, kas pasakyta pamatiniu žodžiu (atitikimo reikšmė)* (DLKG, 2005, 391–393).

Veiksmažodis *lietuvėti* yra išvestas iš daiktavardžio *lietuvīs, -ė* ‘darytis lietuviu, įgauti lietuviškų savybių, bruožų’ su priesaga *-ėti* (*Kurortas labai lietuvejėja LKŽe*). Tai daiktavardinis priesagos *-ėti* vedinys reiškiantis *darytis, virsti tuo, kas pasakyta pamatiniu daiktavardžiu* (DLKG, 2005, 390). Pamatiniu *lietuvėti* žodžiu eina asmens pavadinimas *lietuvīs, -ė*.

Veiksmažodis *lietuvuoti* su priesaga *-(i)uoti* turi leksinę reikšmę ‘kalbėti kuria nors kalba su lietuvišku akcentu, pagal lietuvių kalbai būdingą sintaksę ir pan.’. Vedinys *lietuvuoti* sudarytas iš asmens pavadinimo, nusakančio tautybę *lietuvīs, -ė*.

3.1.4. Tolesnės darybos pakopos

Dariniai iš veiksmažodžio *lietuvinti*. Iš veiksmažodžio *lietuvinti* sudaryti 3 priešdėlių ir 2 priesagų vediniai. Su priešdėliu *su-* iš veiksmažodžio *lietuvinti* išvestas veiksmažodis *sulietuvinti*, kurio leksinė reikšmė ‘padaryti lietuviu, lietuvišką’ (*Sulietuvino ir sulatvino kitas savos ir svetimos giminės tautes LKŽe*). Iš veiksmažodžio *lietuvinti* su priešdėliu *ap-* sudarytas veiksmažodis *aplietuvinti*, kurio leksinė reikšmė ‘padaryti kiek lietuvišką’ (*Tokiu būdu įsmuko į lietuvių liežuvį daugumas svetimų žodžių, kurie apsilietuvinę insiplotė ir į arčiausius Lietuvos kraštus LKŽe*). Šis veiksmažodis priklauso vedinių kategorijai *atlikti menkesnį, silpnesnį veiksmą už tą, kuris pasakytas pamatiniu žodžiu* (DLKG, 2005, 405). Tai yra mažybinės reikšmės veiksmažodžis.

Iš veiksmažodžio *lietuvinti* su priešdėliu *at-* sudarytas veiksmažodis *atlietuvinti* ‘padaryti vėl lietuvišką’ (*Pavarde atlietuvinti LKŽe*). Vedinys *atlietuvinti* priklauso darybos kategorijai: *atlikti veiksmą pamatiniu žodžiu, iš naujo, pakartotinai* (DLKG, 2005, 390). Veiksmažodis *atlietuvinti* eina darybos pamatu priesagos *-imas* vediniui *atlietuvinimas*, taigi susidaro tokia darybos grandinė: *lietuvīs, -ė, lietuvinti, atlietuvinti, atlietuvinimas*.

Iš veiksmažodžio *lietuvinti* su priesaga *-imas* sudarytas veiksmažodžio abstraktas *lietuvinimas*. Su priesaga *-tojas, -a* iš veiksmažodžio *lietuvinti* sudarytas daiktavardis *lietuvintojas*, turintis leksinę reikšmę ‘kas lietuviną’ (*Ko nori savo rašybos projektu pasiekti tas mūsų rašybos lietuvintojas? LKŽe*), priklauso *veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų darybos kategorijai* (DLKG, 2005, 104).

Dariniai iš veiksmažodžio *lietuvėti*. Iš veiksmažodžio *lietuvėti* sudaryti 5 dariniai: 4

priešdėliniai veiksmažodžiai ir vienas priesaginis daiktavardis. Iš veiksmažodžio *lietuvėti* su priešdėliais *ap-*, *su-*, *nu-*, *at-* sudaryti veiksmažodžiai: *aplietuvėti*, *sulietuvėti*, *nulietuvėti*, ir *atlietuvėti*. Šioje darybos kategorijoje vedinių pamatiniu žodžiu einantis žodis *lietuvėti*, reiškia veiksmo intensyvėjimą link rezultato (DLKG, 2005, 402).

Su priešdėliu *ap-* sudarytas veiksmažodis *aplietuvėti*, kurio leksinė reikšmė ‘pasidaryti kiek lietuviškam’ (*Ši lytis [žodžio] labiausiai aplietuvėjusi LKŽe*). Su priešdėliu *su-* iš veiksmažodžio *lietuvėti* sudarytas veiksmažodis *sulietuvėti*, kurio leksinė reikšmė ‘pasidaryti lietuviu, įsigyti lietuviškų savybių’ (*Tada sulietuvėjo vaikai, kai pradėjo eiti į mokyklą*). Veiksmažodžiais *aplietuvėti* ir *sulietuvėti* įvardijamas stiprėjantis pamatiniu žodžiu *lietuvėti* įvardytas veiksmas.

Su priešdėliu *nu-* sudarytas veiksmažodis *nulietuvėti*, kurio leksinė reikšmė ‘netekti lietuviškų savybių, nutausti’ (*Lietuvos rytai nuosekliai nulietuvėjo, viduje krašto sėkmingai lietuviškąją liaudį lenkino dvarai ir vienuolynai LKŽe*). Šiuo *nulietuvėti* vediniu išreiškiamas intensyvumas: *atliekamas stipresnis, gausesnis veiksmas už tą, kuris pasakytas pamatiniu žodžiu* (DLKG, 2005, 405) ir ėjimas link rezultato. Su priešdėliu *at-* sudarytas veiksmažodis *atlietuvėti*, kurio leksinė reikšmė ‘pasidaryti vėl lietuviu’ (*Gečius pajuto savyje tą galią, kuri skatino jį atlietuvėti LKŽe*). Vedinys *atlietuvėti* priklauso darinių, kurie turi reikšmę *atlikti veiksmą, pasakytą pamatiniu žodžiu, iš naujo, pakartotinai*, kategorijai (DLKG, 2005, 406). Iš veiksmažodžio *atlietuvėti* sudarytas tolesnės darybos pakopos darinys – priesagos *-imas* abstraktas *atlietuvėjimas* (*Mes žinome iš tų laikų ir vėliau nemaža tokių atlietuvėjimo proceso pavyzdžių LKŽe*).

Iš veiksmažodžio *lietuvėti*, *-jo* su priesaga *-imas* sudarytas daiktavardis *lietuvėjimas*, kuris turi tą pačią leksinę reikšmę, kaip ir *lietuvėti*.

Dariniai iš veiksmažodžio *lietuviuoti*. Iš veiksmažodžio *lietuviuoti* sudaryti du vediniai: vienas priesaginis daiktavardis ir vienas priešdėlinis veiksmažodis. Iš veiksmažodžio *lietuviuoti* su priesaga *-imas* sudarytas daiktavardis *lietuviavimas*, kuris turi tą pačią leksinę reikšmę, kaip veiksmažodis *lietuviuoti*.

Su priešdėliu *-i (si)* iš veiksmažodžio *lietuviuoti* sudarytas veiksmažodis *įsilietuviuoti*, kurio leksinė reikšmė ‘lietuvių kalbai, lietuviškumui įsigalėti’ (*Tokiose vietose, kaip Griškabūdyje, Keturvalakiuose ir kitose taip įsilietuviavusiose ..., dvasiškieji giesti ... lenkiškai LKŽe*).

IŠVADOS

1. Iš LKŽe išrinkti ir išanalizuoti 58 dariniai turintys kamieną *lietuv-*, kuriuos sudaro 50 vedinių ir 8 dūriniai. Tai yra 31 *daiktavardis*, 11 *būdvardžių* ir 16 *veiksmažodžių*.
2. Nustatyti darinių darybiniai ryšiai, sudaryti ir išanalizuoti dviem darybiniams laukams, kurių pagrindą sudaro daiktavardžiai *Lietuva* ir *lietuvis*, *-ė*, priklausantys dariniai.
3. Iš vietovardžio (daiktavardžio) *Lietuva* išvesti 4 vediniai ir 1 dūrinys. Tai yra: 1 *būdvardis*, 1 *veiksmažodis* ir 3 *daiktavardžiai*.
4. Iš daiktavardžio *lietuvis*, *-ė* sudaryti 22 dariniai (15 vedinių ir 7 dūriniai): 18 *daiktavardžių*, 1 *būdvardis* ir 3 *veiksmažodžiai*. Tolesnės darybos rezultatas yra dar 31 darinys: 10 *daiktavardžių*, 9 *būdvardžiai* ir 12 *veiksmažodžių*.
5. Kai kurie iš to paties pamatinio žodžio sudaryti dariniai laikytini darybiniais variantais arba darybiniais sinonimais: sudarytos ir išanalizuotos 3 DV (*lietuvininkas*, *lietuvninkas*, *lietuvninkis*; *senlietuviškas*, *senalietuviškas*; *lietuvlatviškas*, *lietuvylatviškas*) ir 4 DS (*lietuvystė* – *lietuvybė*;; *pralietuviai* – *prolietuviai*, *puslietuvis* – *skerslietuvis*, *lietuviškauti* – *lietuviškuoti*) eilės. Kai kurie DS pasižymi itin dideliu sinonimiškumo laipsniu (veiksmažodžiai *lietuviškauti* ir *lietuviškuoti*, vardažodžių abstraktai *lietuvystė* ir *lietuvybė*).
6. Leksinės reikšmės tapatumas arba panašumas leidžia kai kuriuos darinius laikyti leksiniais sinonimais – sudarytos 4 tokių sinonimų eilės (*lietuvis*, *lietuvys*, *lietuvinas*; *lietuvystė*, *lietuvybė*, *lietuvninkystė*; *lietuvaitė*, *lietuvninkaitė*, *lietuvnykaitė*; *puslietuvis*, *puslietuvininkis*).
7. LKŽe neužfiksuoti *deminutyvai*, išskyrus daiktavardį *lietuvaitis*, *-ė*.

Sutrumpinimų sąrašas

1. LKŽe – „Lietuvių kalbos žodynas“, elektroninis variantas;
2. NdŽ – Lietuvių rašomosios kalbos žodynas;
3. VŽe – „Vietovardžių žodynas“, elektroninis variantas;
4. DS – darybiniai sinonimai;
5. DV – darybiniai variantai;
6. G – paieškos sistema *Google*. Prieiga per internetą: <www.google.lt>;
7. plg. – palyginimas;
8. psn. – pasenęs nebevertojamas žodis, posakis, pasenusi reikšmė;
9. rš. – vertimų ir šiaipjau mažiau teišsiskiriančių raštų žodis ar sakiny;
10. T – Dabartinės *lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga per internetą:
<http://tekstynas.vdu.lt/menu?page=advanced>>.

Šaltiniai

1. DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* internetinis leidinys. Prieiga per internetą: [<http://www.lki.lt/dlkz/>](http://www.lki.lt/dlkz/).
2. LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (elektroninio varianto I leidimas). Prieiga per internetą: [<http://www.lkz.lt>](http://www.lkz.lt).

Literatūra

1. Bumblauskas A. *Senosios Lietuvos istorija 1009–1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005.
2. *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Prieiga per internetą: [<http://tekstynas.vdu.lt/menu?page=advanced>](http://tekstynas.vdu.lt/menu?page=advanced).
3. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
4. Gaivenis K. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa, 1990.
5. Keinys St. *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999.
6. Paulauskienė A. *Lietuvių kalbos morfologija. Paskaitos lituanistams*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
7. Paulauskienė A. *Lietuvių kalbos morfologijos apybraiža*. Kaunas: Šviesa, 1983.
8. Paulauskienė A. *Pirmosios lietuvių kalbos gramatikos. Monografija*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2006.
9. Urbutis V. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslo, 1978.
10. Vaskelienė J. Būdvardžio vienišas, -a semantinis ir darybinis laukas. *Acta humanitarica universitatis Saulensis. Mokslo darbai*. ISBN 9986-38-704-3. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2006.
11. Vaskelienė J. Daiktavardžio akmuo semantinis ir darybinis laukas. *Acta humanitarica universitatis Saulensis. Mokslo darbai*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2008.
12. Vaskelienė J. *Darybiniai sinonimai*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2000.
13. Zinkevičius Z. *Lietuvos vardas. Kilmė ir formų daryba*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010.
14. Župerka K. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo, 1983.
15. Župerka K. *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1997.
16. Prieiga per internetą: [<http://www.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2003/Didaktine%20lingvistika.pdf>](http://www.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2003/Didaktine%20lingvistika.pdf)
17. Prieiga per internetą:

<[http://www.litua.com/lt/zinios/ka_reiskia_zodis_litua#III. Lietuvos istorijos_datos](http://www.litua.com/lt/zinios/ka_reiskia_zodis_litua#III.Lietuvos_istorijos_datos)> (žr. 2010, sausio 28 d.).

18. Prieiga per internetą: <<http://www.minfolit.lt/arch/22001/22089.pdf>>.

Santrauka

Vietovardis *Lietuva* rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo 1009-ųjų metų. Iš *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽe) buvo išrinkti 58 dariniai turintys kamieną *lietuv-* ir suklasifikuoti kategorinėmis klasėmis (kalbos dalimis). Juos sudaro 31 *daiktavardis*, 11 *būdvardžių* ir 16 *veiksmažodžių*. Iš daiktavardžio *Lietuva* išvesti 5 dariniai. Pastebėta, kad vienintelį darinį *lietuvis* išvestą iš daiktavardžio *Lietuva* supa didžiausias semantinis ir darybinis giminiškų žodžių laukas. Jį sudaro 22 dariniai (15 vedinių ir 7 dūriniai): 18 *daiktavardžių*, 1 *būdvardis* ir 3 *veiksmažodžiai*. Tolesnės darybos rezultatas yra dar 31 darinys: 10 *daiktavardžių*, 9 *būdvardžiai* ir 12 *veiksmažodžių*.

Iš vietovardžio *Lietuva* sudaryti dariniai kartais laikytini darybiniais sinonimais arba darybiniais variantais: sudarytos 4 DS ir 3 DV eilės. Sudarytos 4 leksinių sinonimų eilės.

LKŽe neužfiksuoti deminutyvai, išskyrus daiktavardį *lietuvaitis*, -ė.

Santrauka anglų kalba (Summary)

The name of Lithuania in hand-written sources is mentioned since 1009. From Lithuanian dictionary (LKŽe) it has been selected 58 word-formations having a root “lietuv-“ and divided in classes on categories (in parts of speeches). It includes 31 noun, 11 adjectives and 16 verbs. From a noun *Lietuva* are formed 5 word-formations. It is established that unique word-formation “lietuvis“ formed from noun *Lietuva* surrounds a huge field of related words. It is made by 22 word-formations (15 – derivatives and 7 compounds): 18 nouns, 1 adjective and 3 verbs. The result of further formation is 31 word-formation: 10 nouns, 9 adjectives and 12 verbs.

Word-formations formed from a word “*Lietuva*“ sometimes are considered as the formed synonyms or formed cases: are created 4 DS and 3 DV turns. It was created 4 turns of lexical synonyms.

There are no more diminutives in the Lithuanian dictionary (LKŽe) except the noun *lietuvaitis*, -ė.